

Dječje glazbene aktivnosti u Waldorfskim jaslicama i vrtiću

Hadžikadunić, Mia

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:928638>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Mia Hadžikadunić

Glazbene aktivnosti u waldorfskim jaslicama i vrtiću

Završni rad

Pula, srpanj, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

Mia Hadžikadunić

Glazbene aktivnosti u waldorfskim jaslicama i vrtiću
Završni rad

JMBAG: 0009060649, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Metodika glazbene kulture

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Posebne pedagogije

Mentor: doc.dr.sc. Ivana Paula Gortan-Carlin

Sumentor: Doris Velan, mag. pead.

Pula, srpanj, 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Mira Hadžiladenić, kandidat za prvostupnika predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Mira Hadžiladenić

U Puli, 22.06., 2017. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Mira Hožić-Mandurić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobriće u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Glasbene aleturisti u waldborfeldits jahticama i vrtiću

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobriće u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. 06. 2017. (datum)

Potpis

Mira Hožić-Mandurić

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. O waldorfskoj pedagogiji	2
2.1. Biografija Rudolfa Steinera.....	2
2.2. Slika čovjeka u Waldorfskoj pedagogiji	3
2.3. Reinkarnacija i karma.....	4
2.4. Tročlanost čovjeka: tijelo – duša – duh	5
2.5. Pokret za tročlanost.....	5
2.6. Konceptija tročlanog društva.....	6
2.7. Najvažnija pedagoška načela Rudolfa Steinera	7
2.8. Samoodgoj odgojitelja.....	10
2.9. Odgoj malog djeteta	10
2.10. Godišnji ritam u waldorfskom vrtiću	12
2.11. Dnevni ritam u waldorfskom vrtiću	13
2.12. Uređenje prostora	14
3. Euritmija, spoj glazbe i kretnje.....	17
3.1. Pedagoška euritmija.....	18
3.2. Euritmija u jaslčkoj i vrtičkoj dobi.....	20
3.3. Kako može započeti sat euritmije u predškolskoj dobi?	21
3.4. Euritmijski projekt u waldorfskim jaslicama.....	23
3.5. Glazbeni instrumenti u waldorfskom vrtiću	25
3.6. Primjeri pjesama u waldorfskim jaslicama i vrtiću	27
3.7. Terapijska euritmija	32
4. Zaključak	34
5. Literatura	34
6. Sažetak.....	38
7. Abstract	39

1. Uvod

„Nije dostatno spoznati kako su ljudski odnosi ti koji dovode do nepovoljnih životnih situacija koje unazađuju čovjeka: potrebno je spoznati snage koje stvaraju povoljne odnose“ (Steiner 2008, str. 80). Navedeni citat Rudolfa Steinera govori o tome koliko je čovjek bitan za vlastiti razvoj i razvoj ljudi u svojoj okolini. Upravo na tome, da se istraživanjem čovjeka, svemira i svijeta osvještava istinsko čovjekovo biće, temelji se antropozofija, na čijim se temeljima gradi waldorfska pedagogija. U ovom radu predstaviti ću waldorfsku pedagogiju općenito, pedagoška načela waldorfske pedagogije te godišnji i dnevni ritam u waldorfskom dječjem vrtiću. „Rudolf Steiner davno je stvorio novu umjetnost pokreta u kojoj se kvalitete glasa i tona izražavaju osobitim kretnjama“ (Carlgren, 1990:9). Ta se umjetnost naziva euritmija. O njoj i njenim utjecajima na dijete jasličke i vrtićke dobi, kroz aktivnosti u predškolskoj ustanovi pisati ću također u ovom radu. Još ću predstaviti terapijsku euritmiju, njezinu primjenu i način djelovanja.

U Hrvatskoj je waldorfska pedagogija znatno manje zastupljena nego što je to u Europi. Gledajući statistiku, u Hrvatskoj ima samo pet waldorfskih dječjih vrtića te još tri rade po načelima waldorfske pedagogije. U svijetu ih je cca. 2000 podijeljeno u 60 država, dok je u Njemačkoj 2005. godine izmjereno da ih je 556 što je jedna trećina” (BundderFreienWaldorfschulen , 2017).

2. O waldorfskoj pedagogiji

2.1. Biografija Rudolfa Steinera

Osnivač waldorfske pedagogije kao i waldorfskih vrtića bio je Rudolf Steiner. Rođen je 1861. godine u Kraljevcu. Već u djetinjstvu razvio je kroz, životno, okruženje, praktičnu spretnost za život. Naime, otac mu je bio željeznički službenik pa je tako bio okružen kolodvorima. Od svoje sedme godine, koja će kasnije biti dosta bitna u njegovoj pedagogiji, imao je osjetilno nedokučive doživljaje u prirodi koje je odraslima instinktivno prešućivao (Schneider, 1982). Također ga je zanimala i Katolička crkva koja će utjecati na duhovni smjer njegovog tumačenja odgoja. Prvi predmet koji ga je u osnovnoj školi oduševio bila je geometrija, a u četrnastoj godini se već počeo baviti filozofskim djelima. U Beču je studirao biologiju, kemiju i fiziku koje su prirodne znanosti, a kasnije u životu proučavati će povezanost njih i duhovnih znanosti. Kako navode autori Seitz i Hallwach (1997). Steiner je u Goetheovim djelima zapravo pronašao most koji bi mogao spojiti te dvije strane. Nakon što je završio studij Steiner se prvo zaposlio kao odgajatelj desetogodišnjeg dječaka koji je imao takozvanu „vodenu glavu“ te su ga proglasili nesposobnim za školovanje, ali taj je dječak već nakon dvije godine primljen u gimnaziju te je kasnije postao liječnik. S trideset i pet godina doživio je unutarnji preokret: on, koji se u duhovnom svijetu uvijek osjećao kao kod kuće i koji je imao problema kada je vanjski svijet trebalo konkretno promatrati, spoznao je u osjetilnoj percepciji vanjskog svijeta važan pristup ka duhovnom svijetu (Seitz, Hallwachs, 1997:117). Tako je moglo bi se reći, ostao, ravnopravni član u oba svijeta. Nakon toga počeo je objavljivati svoja djela i držati predavanja te intenzivno počinje govoriti o antropozofiji čime ljudsko biće izdiže iznad svega. Kako je Steiner bio plodan i na umjetničkom planu tako je sa svojom drugom ženom Marie Steiner¹ razvio umjetnost izražavanja i kretanja koja je nazvana euritmija. „Godine 1907. nastalo je Steinerovo temeljno pedagoško djelo „Odgoj djeteta preko duhovnih znanosti“ te je nekoliko godina nakon objave knjige otvorena i prva Waldorfska škola u Stuttgartu. Zanimljivo je da se sve to događalo kada su

---

¹ Marie Steiner-von Sivers (1867.-1948.) bila je suosnivačica antropozofskog pokreta. U Parizu studirala je glumu i recitiranje te je 1899. godine dobila ponudu da igra u Berlinu te svoj život nastavlja tamo. Na jednom predavanju u knjižnici Cay Lorenz Graf von Brockdorff upoznaje Rudolfa Steinera. 1902. godine Rudolf i Marie ulaze u Njemačko teozofsko društvo i nedugo nakon toga on postaje predvodnik, a ona sekretarica istoga. (Kulturimpuls, 2017)

radnici tvornice cigareta Waldorf-Astoria nakon jednog Steinerovog predavanja o socijalnim i pedagoškim temama spontano odlučili da za svoju djecu tu pedagogiju pretvore u djelo. U Stuttgartu je održan i prvi seminar za izobrazbu waldorfskih učitelja. Tu je Steiner sve do 1924. držao cikluse predavanja o temeljnim idejama svoje „odgojne umjetnosti“ i o poznavanju čovjeka“ (Seitz, Hallwachs, 1997:119). Budući da ću se ja u ovom radu osvrnuti na predškolski odgoj i obrazovanje bitno je spomenuti kako su iz waldorfskog školskog pokreta nastali waldorfski dječji vrtići kao i odgovarajuća mjesta za obrazovanje odgajatelja za koje se zauzimala Caroline von Haydebrand² (Schneider, 1982).

2.2. Slika čovjeka u Waldorfskoj pedagogiji

Čitajući literaturu o waldorfskoj pedagogiji, o ostalim alternativnim metodama, o pedagogiji općenito, smatra se da je temelj svake pedagogije slika čovjeka, te da ga treba gledati kao individu u cjeline u bilo kojem razdoblju njegova odrastanja i kasnijeg postojanja. „Tko želi dublje sagledati život, taj se neće moći oteti osjećaju koji govori da naše vrijeme ne daje dostatna sredstva za ono što se od ljudi zahtijeva“ (Seitz, Hallwachs, 1997:121). Radi gledanja na svijet površno, baš zbog straha od toga da će se naći na nesigurnom području, ljudi često i u osobe gledaju površno. Takav odnos je pogrešan kada se radi o odgoju osobe koja je puno više od izvanjskog izgleda koji ga čini. Čak i znanstvene discipline kao što su antropologija, sociologija, medicina i psihologija olako su svele čovjeka sa svojim prirodnoznanstvenim stavom. Svojim instrumentima i načinima proučavanja čovjek je inteligentni „stroj“. Na dijete se gleda kao na osobu kojom se može koordinirati i na koju se može utjecati kao na stroj na koji se programira, da bi jednom, poslije, bila sposobna za funkcije koje su tražene u društvu. Treba čovjeka spoznati kao biće čije kvalitete i iskustva nadilaze čulni svijet, vladajuće zakonitosti u prirodi i samo čovječanstvo (Grunelius, 1980). Rudolf Steiner u ovom pogledu opet spaja duhovno i

---

² Caroline von Haydebrand (1886.-1938.) bila je antropozofska pedagoginja. Nakon jezičnog studija u Genfu seli se u Berlin. Putujući Njemačkom završava studij germanistike, filozofije i povijesti što ju i dovodi do proučavanja Rudolfa Steinera i waldorfske pedagogije. Antropozofiju i Steinera promovira kroz novine Novalis te ju počinju pratiti i hvaliti mnogi pedagozi i profesori poput Gustava Ehrismanna i Maxa Herrmanna. U waldorfskoj školi u Stuttgartu preuzima peti razred s četrdeset i sedmero djece. Nedugo nakon postaje osivačica i urednica časopisa Die Freie Waldorfschule, Organ zur Pädagogik Rudolf Steiners i Erziehungskunst. Caroline kroz život puno putuje i o waldorfskoj pedagogiji poučava u cijelom svijetu. (Kulturimpuls, 2017)

prirodnoznanstveno te je za njega antropozofska slika čovjeka rezultat duhovnog istraživačkog rada.

“Kada je Steiner morao napustiti nadu da bi se već nakon Prvog svjetskog rata mogla uspostaviti tročlanost cjelokupna društvenog života koja bi odgovarala kvalitetama antropozofije, ukazala mu se mogućnost da utemelji pedagogiju kojom će se moći unapređivati socijalne sposobnosti u odgoju i nastavi” (Carlgren, 1990:24). Za neke tvrdnje koje je Steiner tada navodio, često se smatralo da su svojevoljne, ali one su samo sažetak onoga što waldorfska pedagogija nalaže. Iz isčitane literatura može se reći da te tvrdnje proizlaze iz istinskog promatranja života. Jedna od prvih stvari jesu zakoni duševnog života koji govore da svatko u svojoj vlastitoj okolini pa i kasnije u čitavom društvenom životu može upravljati sobom samo ako to dolazi iz nutrine bića te ako je to iskreno.

2.3. Reinkarnacija i karma

Kod waldorfske pedagogije bitno je spomenuti reinkarnaciju i karmu. „Za razumijevanje čovjeka posebno je važan odgovor na pitanje odakle on dolazi i kamo ide. Oslanjajući se na dugu tradiciju teozofije Steiner opisuje kako se ljudska duša iz svoje duhovne domovine kreće prema fizičkom tijelu da bi ispunila svoju zadaću na Zemlji. Nakon tjelesne smrti duša prolazi kroz fazu objašnjenja i učenja u duhovnom svijetu i tada se utjelovljuje opet u nekom tijelu na Zemlji. Karma uključuje životnu zadaću koja stoji pred čovjekom u određenoj inkarnaciji. Karma čovjeka stalno vodi prema toj zadaći sve dok ju on ne svlada“ (Seitz, Hallwachs, 1997:121). Ne govori se tu samo i isključivo o donošenju nekog cjelokupnog iskustva iz prijašnjeg života, nego se govori o tome da se ljudi rađaju sa odedenom sudbinom. To možemo pojasniti kroz djela koja učinimo, a za sva ta djela u nekom drugom životu moramo odgovarati i snositi posljedice za njih. Kao što su naša tijela, odnosno geni nasljedni tako i duša podliježe tom zakonu sudbine koju sama stvara. Karma je zapravo stari naziv za tu sudbinu koju ljudi sami kreiraju. Steinerov pojam karme polazi također od toga da je teška sudbina jedne inkarnacije prouzrokovana neuspjehom u prethodnom životu“ (Seitz, Hallwachs, 1997).

2.4. Tročlanost čovjeka: tijelo – duša – duh

Tročlanost je Steiner opisao kao ljudsku bit, osnovu društvenog funkcioniranja i djelovanja te osnovu u funkciji individue. Pristup čovjeku kao individui jedna je od bitnih karakteristika waldorfske pedagogije, a kvalitetu pristupanju čini shvaćanje čovjekova tijela, duha i duše bez izostavljanja i umanjivanja vrijednosti bilo kojeg o njih.

2.5. Pokret za tročlanost

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata Steiner je održao brojne govore o misiji pojedinih duša naroda. Objasnjavao je koji su zadaci pojedinih naroda s obzirom na njihove duhovno-duševne osobine te njihovu ulogu u razvoju čovječanstva. "Poslanje njemačkog naroda nije vidio u težnjama Wilhelma II. da proširi njemačku moć, već je smatrao da se od naroda koji je čovječanstvu dao jednog Goethea, Schillera, Fichtea, Schelinga i Hegela i nadalje očekuje da uvelike pridonose razvoju civilizacije" (Bakota, 2007:169).

O zagonetkama duše Steinerova je knjiga u kojoj je iznio teoriju o tročlanosti ljudskoga organizma. Živčani sustav, ritmički sustav i sustav izmjenje tvari djeluju u čovjekovu organizmu, a usporedno s time naveo je kako postoji i tročlanost socijalnog organizma u kojem bi također trebala djelovati tri sustava koja se nazivaju kultura, pravni sustav i gospodarstvo (Bakota, 2007).

Nezadovoljan stavovima političkih vođa i stanja u državi, Steiner nakon sloma Njemačke 1919. uputio je Apel njemačkom narodu i kulturnom svijetu. U njemu govori o zabludama njemačkog naroda koji je na početku mislio da je postavio sigurnu državu, zatim da je ista ta država u ratnoj katastrofi nepobjediva što se na kraju ispostavilo apsolutnom pogreškom jer u tom vremenu može gledati samo njezine ruševine. Također upućuje na to da nakon svih ovih događaja mora doći do samoosvještavanja jer je vremenski zabluda trajala predugo i njezine su posljedice tragične. "Gdje su temelji ove fantalne zablude? Ovo pitanje mora se pojaviti pri samoosvještavanju duša pripadnika njemačkog naroda. Mogućnost nastavka života njemačkog naroda ovisi o tome postoji li snaga za takvo samoosvještavanje. Njegova

budućnost ovisi o tome je li on sposoban sebi ozbiljno postaviti sljedeće pitanje: Kako sam upao u svoju zabludu? Ako to pitanje sebi postavi danas, sinut će mu spoznaja da je on prije pola stoljeća osnovao državu, ali je propustio toj državi postaviti zadaću koja proizlazi iz sadržaja bića njemačkog naroda” (Bakota, 2007:171). Nakon apliranja, Steiner je pozvao na to da se tadašnja kompleksna država rasčlani u tri sustava, a to su duhovni, politički i gospodarski sustav te smatra da je to jedino čime se može spriječiti daljnja katastrofa i novi nastavak kaosa. Rasčlanjivanje je nazvao zahtjevima stvarnosti koji ako se ne ispoštuju dokazuju da nitko iz nastale nesreće nije ništa naučio te da će se ono loše do beskonačnosti povećavati u budućnosti. Gore navedeni poziv bio je poslan na nekoliko adresa najutjecajnijih političara u Njemačkoj, a potpisalo ga je tridesetak znamenitih osoba, među kojima je bio i Hermann Hesse (Bakota, 2007).

2.6. Konceptcija tročlanog društva

Njemačka se u vremenu nakon njezinog sloma nalazila u dubokoj moralnoj krizi i socijalnim nemirima, a Steiner je baš u tom periodu osnovao pokret pod nazivom Tročlanost ili Dreigliederung. Svojim je govorima i djelovanjem vjerovao da će pridonijeti rješavanju socijalnog pitanja. Osobito se često nalazio sa predstavnicima radnika i inustrijalcima te je osnovao i Savez za tročlanost društvenog organizma čime je našao istomišljenike njegove teorije izvan antropozofskih krugova.

Pokret za tročlanost temeljio se na načelu humanosti i na poštivanju radnika karakteristikama ljudskosti, a tu se misli na to da se radnika ne bi smjelo tretirati kao roba. Kako navodi Renata (Bakota, 2007), smatrao je da samostalnim ljudskim osobinostima više nije primjereno da priznaju svemoć države koja odozgo upravlja društvenim životom već da društveni život može postati zdrav samo ako ga ljudi svjesno rasčlane. Kao što je Francuska revolucija izrodila ideale za slobodu, jednakost i bratstvo, tako je i Steiner u skladu zahtjevima životne stvarnosti zadao neke nove sadržaje.

“Država bi trebala u potpunosti prestati upravljati duhovnim životom svojih građana. Načelo slobode u duhu mora se ostvarivati na svim područjima povezanim s umjetnošću, znanostima, školstvom i religijom” (Bakota, 2007:172). Državne institucije

imaju zadatak držati se okvira pravne države i svim svojim dijelovima omogućiti jednakost u pravima. Država je tu da njeguje javno pravo, zaštiti građane od unutarnjih i vanjskih neprijatelja u okviru prava na brigu i zaštitu, radnog i kaznenog prava te institucija vojske i policije koje su potrebne kako bi se to provelo. Kada govori o gospodarstvu navodi bratsko gospodarstvo koje se treba temeljiti na suradnji svih sudionika u gospodarskom životu, a tu se misli na proizvodnju, promet i potrošnju dobara osnivanjem savjeta proizvođača i potrošača.

Steiner svoje ideje nikada nije smatrao ideologijom, nego je tročlani sustav društvenog organizma bio nužan jer se on sam po sebi nameće, ali ništa od toga nije ispravno ako postupno ne izrasta iz društvenog života i ako ljudi svjesno ne shvate razloge zbog kojih bi izvršili navedene promjene (Bakota, 2007).

Na žalost u vrijeme kada je Steiner govorio o gore navedenim stvarima, ljudsko društvo nije bilo na dovoljnom stupnju svijesti da to shvati i prihvati. Njegova shvaćanja naišla su na otpore, ali i na odobravanja brojnih uglednih stručnjaka. Tek se u današnjem vremenu mogu vidjeti postavke tročlanosti u razvijenim civiliziranim društvima.

2.7. Najvažnija pedagoška načela Rudolfa Steinera

Rudolf Steiner istaknuo je neka od svojih najvažnijih pedagoških načela. Strahopoštovanje prema duhovnom podrijetlu djeteta je jedno od njih. „Čovjeka se u waldorfskoj pedagogiji gleda kao individuu koja ima svoj kontinuitet i koja se svjesno inkarnirala kod određenih roditelja. Došla je iz duhovnog svijeta slijedeći određenu sudbinu i baš zbog toga ju nije moguće gledati kao mitološko biće s pogreškama. Potkrijepio je to tako što je opisao kako se duhovni dijelovi čovjeka, slikovito rečeno, presvlače tjelesnošću napuštajući stupnjeve prije rođenja. Zadaća je odgajatelja i nastavnika usklađenje ta dva dijela“ (Seitz, Hallwachs, 1997:125). Prethodno rečenim zaključujemo da je dijete vrlo blizu događajima s one strane svijeta te ne treba pokušavati da se preko odgoja i prema vlastitim planovima djetetu nešto usadi, nego kao odgajatelj treba oslušivati pravu prirodu djeteta. „Potčiniti pravo biće djeteta i napuniti ga nečim drugim je pedagoški zločin kojim se odlikuju i oni koji glasno najavljuju: da odgoj treba razvijati samo vlastitu individualnu prirodu djeteta“ (Seitz,

Hallwachs, 1997:125)! Ovim se želi reći da treba dopustiti da se ta priroda mirno i polagano sama razvija i da treba osigurati da vanjske okolnosti potpomognu rad prirode. Kada bismo obuhvatili sve ove segmente, moglo bi se reći da provodimo waldorfski odgoj.

Drugo po redu pedagoško načelo Rudolfa Steinera jest odgoj onoga što čovjek donosi sa sobom. Njegovo učenje o čovjeku pokazuje kako se duhovnost koju čovjek sa sobom donosi na svijet prenosi između onoga što je naslijeđeno i onoga što nam je dato u tom životnom trenutku. Takvo shvaćanje čovjeka svodi okolinu i naslijeđe na njihovo stvarno značenje i njihovu djelotvornost. Preko takvih spoznaja može se objasniti kako waldorfskoj pedagogiji uvijek uspijeva da čak i one mlade ljude kod kojih se pokazuje prividni nedostatak nadarenosti ili koji su čak svrstani u grupu duševnih smetnji izvede na pravi životni put. Rudolf Steiner je zaista puno govorio i pisao o odgojnim i nastavnim metodama, ali kroz slijedeće ističe se najbitnija stvar. „Pravi pedagoški koraci i mjere nikad se ne izvode ni iz programa, ni iz teorije, nego nastaju tako što odgajatelj razvija svoju intuiciju i osluškuje ono što se u djetetu zbiva te istražuje što je dijete donijelo na svijet i što bi za njegov život bilo dobro“ (Seitz, Hallwachs, 1997:127).

Što se tiče djetetova temperamenta koji također spada među važna pedagoška načela koja se trebaju promatrati, temperamenti su podijeljeni prema tome na koji su način raspodijeljena četiri elementa, a to su vatra, voda, zrak i zemlja. Temperamente i karaktere nije jednostavno objasniti kao ni raspoloženja ili osjećaje; a vidljivi su izvana. Steiner ih objašnjava putem duhovne znanosti i odnosa koji postoje među tim dijelovima bića. Melankolik (zamišljen, jak iznutra, sklon dubokomnom razmišljanju) prevladava u djelovanju osobnog ja, kolerik (jak iznutra, brzo se razljuti, lako se uzbudi) prevladava u astralnom tijelu, sangvinik (slabiji iznutra, povodljiv, površan) prevladava u eteričnom tijelu i flegmatik (miran, lijen, sklon nepokretnosti) prevladava u fizičkom tijelu. Bitno je naglasiti da je dijete u svojim prvih sedam godina sangvinik, što znači da se njegov vlastiti temperament stvara tek nakon tog sedmogodišnjeg razdoblja. Iz toga možemo zaključiti da je u tom periodu veoma bitan utjecaj okoline na djetetovu narav. Kada imamo flegmatično dijete iz njegova karaktera možemo zaključiti da mu treba pružiti mir i sporost, koleričnom snagu, sangviničnom promjenu, a melankoličnom materijal koji će ga potaknuti na razmišljanje. Sedmogodišnja razdoblja koja se neprestano ponavljaju u

antropozofskoj pedagogiji mogu se doživjeti intuitivnim promatranjem čovjeka i njegovog ritma (Seitz, Hallwachs, 1997). Zanimljivo je da se svakih sedam godina u tjelesnom planu mijenjaju kompletne stanice, odnosno ponovno se stvore. O tome piše Grunelius, 1980 u svojoj knjizi *Erziehung im frühen Kindesalter*.

Slijedeće načelo je načelo sveobuhvatnog mišljenja. To je namjera Rudolfa Steinera da ujedini umjetnost, znanost i religiju. „Pedagogija primjerena čovjeku i njegovom dobu treba povezati mišljenje, osjećanje i htijenje. Na taj način Steiner nastavlja Pestalozzijevu tradiciju³ tražeći da se jednako obrazuju glava, srce i ruka“ (Seitz, Hallwachs, 1997:129). Odgoj i nastava u waldorfskoj pedagogiji ne razlažu se na teoriju i praksu, nego sve ono što dijete uči je cjelovit doživljaj njega samoga i svijeta koji ga okružuje. Tako se primjerice u dječijem vrtiću plješće uz neku pjesmu, govori se, trči se u ritmu ili se crta. Nikada se ne prenose one striktno činjenice, jer čovjek, ako mu je potrebno, u svako doba do tih informacija može doći preko medija. Mladi čovjek treba naučiti živjeti – uskladiti se sa samim sobom i sa svemirom. Na primjeru promatranja klijanja biljke u vrtu waldorfskog vrtića leži isti umjetnički čin metamorfoze i isto religiozno strahopoštovanje pred svime što živi (Seitz, Hallwachs, 1997).

Kroz osjetilna vrata svijet ulazi u čovjeka. To se može pojasniti na primjeru onih osjetila koja nedostaju. Što slijepcu znači boja ili gluhome glazba. Cilj sveobuhvatne pedagogije, a takva je i waldorfska pedagogija, je da se uključe sva djetetova osjetila. Isto tako, u waldorfskoj se pedagogiji osposobljavanje osjetila ne ograničava samo na estetski odgoj u okvirima umjetnosti, nego se ono provlači kroz sva područja učenja i doživljavanja. Da bi zaista nahranili djetetova osjetila njegova okolina mora biti onoliko izvorna koliko je to moguće (Seitz, Hallwachs, 1997). Time se želi reći da nije potrebna hrpa igračaka. Malom djetetu nije potrebna nikakva igračka osim

---

³ Johan Heinrich Pestalozzi švicarski pedagog (Zürich, 12. I. 1746 – Brugg, 17. II. 1827). Zauzima važno mjesto među pedagogijskim klasicima. Pod utjecajem prosvjetiteljstva (J. J. Rousseau) i njemačkog idealizma (G. W. Leibniz, I. Kant) osniva sa suprugom Anom domove za siromašnu djecu (Neuhof kraj Birra, Stanz) i razne druge odgojne zavode, a najpoznatiji mu je u Yverdonu (1805–25). Unio mnoge novosti u pedagogiju: odgoj shvaća kao nadogradnju prirodnih pozitivnih snaga u djetetu, a svrha mu je svestrano, postupno i harmonično razvijanje tjelesnih, intelektualnih, moralnih i radnih sposobnosti (“uma, srca i ruku”). Važnu ulogu u procesu oblikovanja osobnosti ima obitelj, osobito majka. U didaktici razvio učenje o metodskoj nastavi, prema kojoj se prvo obrazovanje sastoji u učenju materinskoga jezika, matematike, crtanja i geografije. Jedan od najistaknutijih prethodnika moderne znanstvene pedagogije. Važnija djela: Lienhard i Gertruda (I–IV); Kako Gertruda uči svoje dijete; O zamisli osnovnog odgoja; O odgoju u skladu s prirodom. (Proleksis enciklopedija online, 2017)

njegovih udova, pokrivača na krevetu i majčinog glasa. Materijali s kojim se malo dijete igra trebaju imati geometrijske oblike i biti osnovnih boja tako da ih dječija duša može opaziti preko osjećanja. Prirodni materijali kao što su drvo i vuna, kao i jednostavni oblici omogućuju razvoj kreativne maštovitosti. Osjetila djeteta u vrtiću potiču se grupnim igrama, slobodnom igrom, igrama u krugu, igrama s instrumentima za djecu, pjevanjem, dječjom euritmijom, radovima u vrtu ili bavljenjem s lutkama, životinjama, krpicama.

2.8. Samoodgoj odgojitelja

„Kako ne bi govorili samo o odgoju djece, jako je bitan samoodgoj odgojitelja. U pedagoškoj naobrazbi još uvijek je vrlo često precijenjeno znanje teorije i primjenjivanje pravilnih metoda na djeci. Onaj koji želi odgajati ne može izbjeći razmišljanje o čovjeku pa tako i o samome sebi“ (Seitz, Hallwachs, 1997:135). Djeteta ima razdoblje kada uči preko oponašanja pa je logično da odgajatelj snosi veliku odgovornost. Ako odgajatelj zna da svaka nepromišljena, ljutita izjava njegovog vlastitog temporetamenta, nepažljivo rukovanje s nekim predmetom i svako melankolično raspoloženje utječe na dijete, tada će on prvo upoznati svoj karakter i naučiti kako da ih svlada prije nego se suoči sa djetetom. Steiner navodi kako postoje posebne vježbe i meditacije kroz koje se odgajatelj priprema za zadaću koja slijedi i koje bi mu pomogle ako naiđe na odedene probleme. Učitelj, odnosno odgojitelj koji uvidi da je poradio na samom sebi i koji će i dalje raditi na samome sebi može očekivati da će ga djeca gledati kao prirodni autoritet, jer djeca uočavaju takve stvari koliko se to god činilo nestvarnim. Takav će odgojitelj imati puno manje problema s disciplinom u vrtiću.

2.9. Odgoj malog djeteta

Možda je grubo govoriti baš o odgoju malog djeteta. Time Steiner misli na to da se ono u najranijoj dobi treba samo štiti i promatrati, a ne konkretno usmjeravati pravilima, jer je ono zapravo na svijet donijelo ono što je čisto i ispravno (Carlgren, 1990). Ophođenje s djetetom u najranijem razdoblju dok dijete još pretežito leži, kako

navodi Carlgren, trebalo bi biti popraćeno naprimjer zvukovima svemirske harmonije, plavim ili ružičastim materijalima iznad koljevke, buka s ulice, strojevi, a pogotovo ljudska vika i galama ne bi trebali prodirati u njegov životni prostor.

Prve igračke malog djeteta su njegove male ruke i stopala koja može kretati. Tijelo je zapravo tijekom cijelog dana instrument za igru i učenje koji predstavlja prvi susret sa svijetom. Što je starije ta se iskustva proširuju na glas, lice, ruke roditelja ili braće i sestara. Prva zajednička igranja odvijaju se tijekom presvlačenja, hranjenja ili kupanja kroz pjevanje ili izgovaranje kratkih stihova, pri čemu zvuk i ritam zajedničkih pokreta igraju važnu ulogu. Smisao riječi još je sasvim nebitan u tom periodu. Kada dijete počne puzati osjetilan dojam dolazi do izražaja. Dijete otkriva da li je nešto tvrdo, mekano, hrapavo, mokro... Ono ta osjetila filtrira u sebe i tako upoznaje svijet. Tu se treba naglasiti važnost prirodnih materijala jer ono što primjerice oko vidi kao drvenu površinu stola treba osjetiti i pri opipu drveta. Prirodni materijali se automatski u waldorfskoj pedagogiji vežu i za igračke koje trebaju biti u svojim izvornim oblicima i bojama. „Izvorni geometrijski oblici poput kruga, četverokuta, trokuta bude izvorno donešene duhovne slike. Čiste, nepromišljene boje dobro djeluju, pa čak i liječe djetetovu dušu ako je potrebno“ (Seitz, Hallwachs, 1997:138). Životinje i lutke su najvažnije igračke. To trebaju biti jednostavne igračke poput platnene lutke jer dijete tako razvija maštu i stvara sliku lutke u glavi baš onakve kakvu samo ono želi. Lutka koja ima do kraja izražene ruke i noge, koja može sjediti i koju se može oblačiti, potrebna je djetetu u vrtićkoj dobi ili ranijoj školskoj dobi. „Sve dok se dijete još ne može uspraviti ne treba mu ni pružati životinjske oblike da se preko oponašanja životinja ne bi poremetilo načelo ljudskog uspravnog hoda“ (Seitz, Hallwachs, 1997:139). Mjerilo kvalitete isto je za životinje kao i ono što je navedeno za lutke. „Steiner zapravo to pravilo primjenjuje na svim igračkama jer maštovitost djeteta mora doći do izražaja. „Perfektne“ igračke, opremljene do krajnih granica samo unazađuju dječju maštu i njima se roditelji često opravdavaju i liječe svoju grižnju savijest jer ne provode dovoljno vremena sa svojom djecom. Od poplave igračaka korist ima samo industrija igračaka, ali naša djeca ne“ (Seitz, Hallwachs, 1997:140)!

Razvoj malog djeteta odvija se u tri važna koraka, a to su hodanje, govor i mišljenje. Velike razlike postoje u tome kada dijete prohoda ili izgovori prvu riječ. Steiner tu naglašava ponovno individualnost djeteta i potvrđuje primjerom kada roditelji paničare jer njihovo dijete ne hoda, a susjedovo je već prohodalo. To je apsolutno

nebitno, možda će ono baš prije progovoriti. „Često se radi pogreška da se malo dijete od dvije ili tri godine upisuje na razne aktivnosti i to na previše njih odjednom. Dijete u toj dobi još ima potrebu odmarati se, upoznaje sebe još uvijek i tek polako ulazi u svijet socijalizacije. „Materijal za učenje“ je za malo dijete prije svega ono što odrasli čine, a oponašanje je čarobna formula za prvo sedmogodišnje razdoblje“ (Seitz, Hallwachs:143). Odrasli zbog toga trebaju živjeti na način da ga djeca mogu oponašati. Na taj će se način stvoriti i svakodnevne navike, a preko toga će se stvoriti vlastito odgovorno i moralno ponašanje.

2.10. Godišnji ritam u waldorfskom vrtiću

Odgaj u waldorfskom vrtiću nije određen planom i programom. Vrijeme i sadržaj određuje smjena godišnjih doba. Odgajatelj se mora uživjeti u duhovnu pozadinu svakog tog godišnjeg doba, da bi to mogao prenijeti djeci na njima primjeren način.

Godina u vrtiću započinje proslavom žetve. Djeca donose bogate plodove iz prirode kao što su šipak, tikvice, jabuke, orahe, kestenje, žirove, češere te ih slažu na svečani stol. U pjesmama koje pjevaju u kolu izražavaju svoju zahvalnost tom bogatstvu, a u centru igre je zanimanje seljaka koji je obavio žetvu i sada melje zrno, mlinara koji od zrna radi brašno i pekara koji od brašna napravi kruh. Na dan svetog Mihovila koji se obilježava 29. rujna, obilježava se tema borbe zmajeva i svladavanja mračnih sila kroz što djeca mogu naslutiti što je to hrabrost. Tada u kolu kuju željezo i jašu na vatrenim konjima. Onaj mir i tiha unutarinja slika predstavlja svjetiljka svetog Mihovila koje dijete zatim nosi na Martinje (Seitz, Hallwacsh, 1997).

„Stol u vrtiću se zatim pretvara iz obilja jeseni u svečano doba adventa. U vrtu svako dijete simbolički prolazi put kroz tamu do svjetla, put koji je napravljen u obliku spirale od borovih grana i na čijem se kraju nalazi svjetlo. Na tom svjetlu svako dijete pali svoju vlastitu, malu svijeću i pažljivo je nosi van (Seitz, Hallwacsh, 1997:144) .“Djeca kroz jaslice i svijetlost adventskog vijenca dožive božićni doživljaj prije nego ih kod kuće dočeka mnoštvo poklona. Zimi na stolu za godišnja doba skrivaju se događaji pod zemljom, a to se vrijeme zove vrijeme dragog kamenja, kristala i patuljaka. Oni predstavljaju rad elementarnih bića u prirodi.

Zatim u dječjem godišnjem planu dolazi karneval koji predstavlja vrijeme opuštene razdraganosti i tada dječji vrtić opet postaje šaren. Kada prođe zima svako dijete u svoju posudicu sadi sjeme trave za Uskrs i tada počinje vrijeme isčekivanja. U proljeće kao i u prirodi tako je i u vrtiću u središtu zbivanja biljni i životinjski svijet.

„Kada prođe početak ljeta dolazi dan njegova vrhunca, a to je Ivanje. Skuplja se drvo, pjesme i plesovi uz veliku vatru povezuju djecu sa stoljećima dugom tradicijom slavljenja ljeta, što predstavlja suprotnost Božiću“ (Seitz, Hallwachs, 1997:145). Ljetno slavlje s Trnoružicom u vrtiću kraj je i vrhunac godine u vrtiću. Prilikom proslave rođendana, autorica je sjedila u krugu prijatelja s zlatnom, kartonskom krunom na glavi te su svi zajedno slavili. Proslavama dječijih rođendana u waldorfskom vrtiću također se daje izuzetna važnost.

2.11. Dnevni ritam u waldorfskom vrtiću

Kao i godišnje proslave koje slijede svoje zadane okvire, tako i svaki dan u vrtiću ima svoj ritam koji djetetu treba pomoći da se snađe i uvidi vrijeme i prostor koji ga okružuje.“ Za trogodišnjaka je sve što je bilo – jučer i sve što dolazi je sutra. Tek postupno mogu shvatiti da je četvrtak „dan za crtanje“, da nova godina počinje kad su jabuke zrele itd.“ (Seitz, Hallwachs, 1997:148). Svaki dan u tjednu ima svoj karakter kojeg obilježava određena aktivnost, kao na primjer crtanje akvarel tehnikom, euritmija, pečenje kruha. Svako jutro dok se djeca ne skupe vrijeme je za slobodnu igru. Ta slobodna igra u waldorfskom vrtiću nije besciljna ili organizirana tako da svatko od mališana radi što želi, nego se tada zajednički posprema, peru se ruke i djeca se okupljaju u zajedničkom krugu. U krugu se slušaju i pjevaju pjesmice te se pleše u kolu. U kolu bi djeca trebala biti maksimalno skoncentrirana, a kako im to ne bi bilo prenaporno, ravnoteža se stvori time što nakon kola doručkuju i odlaze uživati u igri vani u vrtu. Tijekom dana u krugu se djeca okupe još i prije odlaska svojim kućama. Često se u podnevnom kolu crta ili radi euritmija posebno za predškolsku djecu.

Slobodna igra, ne znači kaos. Igra se primjerice može izvoditi tako da odgajateljica i njezine pomoćnice sjede za stolom i šiju haljine za lutke. Neka djeca u tom periodu pomažu, a neka se baš igraju u tom kutku s lutkama. Kao što je odgajateljica

izuzetno koncentrirana u toj igri tako i djeca instinktivno oživljavaju tu koncentraciju iako se bave možda različitim aktivnostima. Kroz praksu moglo se zaključiti da probleme sa slobodnom igrom imaju posebno djeca koja dugo gledaju u televiziju jer im je mašta oštećena.

„Igru u kolu obilježavaju najviše velike proslave prema godišnjim dobima. Sadržaji pojedine proslave pripremaju se oko četiri tjedna, s njima se živi i ti sadržaji još odzvanjaju u kolu. Ništa se ne proučava i uči napamet“ (Seitz, Hallwachs, 1997:152). Djeca u kolu oponašaju i ponašaju se prema uputama odgajateljice. Tu do izražaja dolazi djetetov temperament i karakter.

Crtanjem se također može obilježiti slobodna igra. Primjerice odgajateljica poučava djecu kako crtati vodenim bojama. Bitan je čin podjele paleta, namakanje papira spužvicom, brisanje kista posebnom krpicom. Boje igraju veliku ulogu, naime, slika se s tri temeljne boje, ali dijete dobiva jednu po jednu boju u ruke. To se čini zbog toga da dijete stekne dojam koja boja ostavlja kakav trag prije nego se pomiješa s drugom. Uz svaku boju odgajateljica priča jednu priču o boji, npr. o zelenoj travi. Tako se uspostavlja disciplina i spriječava neprikladno ponašanje, ali se djeci prenosi nešto i o duhovnoj kvaliteti boje. Sve što djeca čine u vrtiću prožeto je umjetnošću.

2.12. Uređenje prostora

Uređenje prostora i igračaka u vrtiću također je određeno uputama Rudolfa Steinera. U prostorijama vrtića prevladava boja breskve koja je vrlo tanko nanešena i time slikovito rečeno zid može disati, a time i živjeti. Na zidovima kraj slike koje su napravile odgajateljice s djecom je i slika Sikstinske Madone koja predstavlja dječju duhovnost i bitno je da prostor bude u skladu s godišnjim dobom koje je u tijeku. Sve igračke waldorfskog vrtića su od prirodnih materijala koje imaju svoje stalno mjesto na policama i košarama. Svi alati u vrtiću su pravi, alati. Kako djeca uče promatranjem i oponašanjem tako je moguće, iz vlastitog iskustva već sa tri godine oguliti jabuku bez ikakve opasnosti.

Jedna od najvažnijih igara nakon treće godine života je gradnja kuće koja simbolizira vlastiti dom, a tijelo i stanovanje. Te kuće grade se pomoću stolova, stolica, stalaka za igračke i marama te se u njima vrlo intenzivno igra.

Fotografija 1: Waldorfski obiteljski kutak

Izvor: Foto-arhiva Hadžikadunić, 2017.

Fotografija 2: Pogled na waldorfski prostor za jutarnje kolo i slobodnu igru

Izvor: Foto-arhiva Hadžikadunić, 2017.

Fotografija 3: Waldorfski kuhinjski prozor s pogledom na dvorište

Izvor: Foto-arhiva Hadžikadunić, 2017.

Fotografija 4: Stol godišnjih doba u waldorfskim jasticama koji prikazuje proljeće

Izvor: Foto-arhiva Hadžikadunić, 2017.

3. Euritmija, spoj glazbe i kretnje

„Glasovi i zvukovi riječi posjeduju osobitu vrijednost, koja svoju opstojnost ima onkraj intelektualno shvatljivoga sadržaja, obraćajući se nekom skrivenom sloju naše nutrine, smještenom ispod praga naše svijesti“ (Carlgren, 1990:79). Iz prije navedenog citata možemo isčitati koliko je umjetnost duboko usađena u svakome od nas i koliko je bitno da ju izražavamo u životu. Naša nas podsvijest, kao bitan čimbenik našeg postojanja, vodi kroz životne situacije u kojima upoznajemo vlastite interese, afinitete, talente, kao i strahove i naučene radnje. U waldorfskoj pedagogiji često se naglašava kako nije dobro dijete odgajati samo na intelektualnoj razini nego je bitno usredotočiti se na njegove osjetilne, emocionalne i kreativne potrebe. Budući da djeca i dolaze iz duhovnog svijeta, puno im je lakše shvatiti duhovnu razinu svoga bića. Dok je odraslima uvijek teže biti na toj razini, baš radi svega naučenog do sada. Što su mlađi to su više povezani sa izvan zemaljskim svijetom. Na tom segmentu razvoja bazira se euritmija. Kroz nju, kako navodi Carlgren, nailazimo na oblike izražavanja kojima se pjesma i govor prenose u pokrete koji su sadržajno određeni. Isti takav slučaj imamo i u umjetničkom plesu, prilikom glume, mimike ili scenske koreografije.

“Euritmija polazi od glasova u jeziku to jest vokala i konsonanata. Riječi sastavljene uglavnom od vokala odražavaju naša unutrašnja raspoloženja i doživljaje (A, O, Au, Ai itd.). Riječi zasićene konsonantima često odlično oslikavaju događaje iz vanjskog svijeta (mrmljati, grmjeti, rondati, šušcati, zveckati, pljeskati itd.). U onomatopejskim izrazima uvijek dominiraju konsonanti. S duge se strane primjećuje da vokali daju boju ugođaju pjesme. Kada izgovorimo neki glas, u našoj se unutrašnjosti odvija neka vrsta “nevidljive” voljne kretnje. To je ono što je u euritmijском pokretu dospjelo do vidljivog izražaja. Svaki vokal i svaki konsonant ima svoj specifični pokret. I tako, dok pjevamo i sviramo, prisutne su i ove nevidljive unutarnje geste koje odgovaraju različitim tonovima te se također mogu oblikovati kao izvanjski i vidljivi pokreti. Euritmija je, dakle, “vidljiv jezik” i vidljiv pjev” “ (Carlgren, 1990:79)

Jedan od važnijih elemenata euritmije jest izražavanje svoje osobnosti. Mentalni sadržaji prenose se pokretima tijela i gestama. Upravo time pokret tijela tijekom euritmijскоg plesa biva svjesno iznesen i prenesen u prostor gdje se pleše. Boje odjeće i plesne pozornice uvijek u harmoniji sa sadržajem. Sve dosada nabrojeno

omogućuje vizualizaciju stihova koji se izvode i to euritmiju čini posebnom umjetnošću koja gradi most između glazbe i govora (Carlgren, 1990) .

Za euritmijski pokret vrlo je važno da postoji skladna igra između snage i slabosti jer je samo tako moguće iz svjesno izvedenog pokreta postići izražavanje duševnog dijela onoga koji izvodi.

Euritmija ima vrlo značajnu vrijednost za čovjeka. Waldorfska pedagogija uvijek se nastoji usredotočiti na cijelokupnog čovjeka u svim njegovim segmentima pa tako i kroz euritmijski pokret. Kada se uživimo u glasove ili tonove i oblikujemo ih u euritmijske pokrete, tada je to djelatnost prilikom koje se aktiviraju sve duševne snage i čitavo ljudsko tijelo, kako navodi Carlgren.

Rudolf Steiner davao je euritmiji osobitu važnost kao predmetu u waldorfskoj školi radi toga jer je tvrdio da niti jedan drugi predmet ne može u učeniku pobuditi volju za djelovanjem. "Tko doživi onaj posvema nevjerojatni entuzijazam i snagu volje koju euritmisti ulažu u ovaj rad čak i u podmakloj životnoj dobi, teško da će potisnuti iz sjećanja upravo citirani izričaj. Sposobnost euritmije onima koji je prakticiraju daruje novi život i nove snage koje djeluju poput gotovo neiscrpna vrela" (Carlgren, 1990:81)

3.1. Pedagoška euritmija

Pedagoška euritmija je način djelovanja pokretom koji ima pedagošku vrijednost. Određeni euritmijski sadržaji pomažu djeci u savladavanju određenih obrazovno-odgojnih sadržaja. Program pedagoške euritmije za djecu određen je starošću djeteta te se provodi u waldorfskim obrazovnim ustanovama, od jaslica i vrtića do kraja srednje škole. Djeca zahvaljujući euritmiji vježbaju motoriku, koncentraciju, sluh, glas te koordinaciju kretanja, govora i misli. Potrebno je naglasiti izuzetnu vrijednost euritmije za dijete u predškolskoj dobi kad se pokreti, govor i cjelokupno ponašanje djeteta intenzivno oblikuju iz zamjećivanja i oponašanja pokreta, govora i ponašanja ljudi u njegovoj neposrednoj okolini. U euritmiji za djecu predškolske dobi djeca uče kroz veselu igru sudjelujući u euritmijском igrokazu. Kroz euritmijski igrokaz djeca vrlo lako uče govor tako i znanje stranog jezika. Euritmija na djecu u predškolskoj dobi ima poseban utjecaj zato što dijete uči na prirodno svojstven način toj dobi,

oponašajući riječi i raznolike izražajne i kvalitetne pokrete euritmista, koji djecu poput vilenjaka vodi kroz svijet slika dječje mašte u euritmijskom igrokazu. Dijete u igrokazu postaje „mirno poput planine, šareno i mirisno ko cvijet, teče brzo kao potok, šumi kao vjetar u krošnji, veselo zuji kao pčela, slobodno leti kao ptica“ (Centar dr. Rudolfa Steinera, 2017.).

S obzirom na uzrast i plan euritmijskog sata, odgojitelj, učitelj ili profesor ima zadatak skladno oblikovati dječju dušu, duh, tijelo i organe kako bi se stvorila harmonična cjelina tijela i uma. Kroz euritmijsko učenje održavaju se sposobnosti djeteta kao što su sposobnost za učenje jezika i govora, glazbene sposobnosti, osjećaj za estetiku, sposobnost koncentracije, stvaranje pozitivne slike o sebi i sposobnost socijalizacije.

Euritmijski rad započinje se najčešće s trogodišnjom djecom. Može i ranije, ali tada se provode osnovni ritmički elementi koji su primjenjeni dobu djeteta. Primjer za to je emitiranje ptica rukama, šakama i prstima što je objašnjeno u praktičnom primjeru kasnije. Bitno je da se euritmija s djecom provodi tek onda kada ona to samostalno žele. Postepeno se u dječjim glavama stvaraju slike koje se pretvaraju u pokrete. Vile simboliziraju mnoštvo sitnih koraka, a nakon njih koračaju pogrbljeni vrijedni patuljci koji skvrčenim rukama kopaju kako bi iskopali srebro. Gradacija se dešava i u glazbi koja prati pokret. Euritmijaska glazba je klasična glazba koju bira onaj koji provodi euritmijski sat. To mogu biti djela poznatih skladatelja, a mogu biti i autorska djela glazbenika koji je zaslužan za glazbenu pratnju tijekom euritmijskog sata. Euritmijski učitelj ili odgojitelj već na prvom satu može ustanoviti da su dječji pokreti brzi, ali da su prožeti lakoćom i da je odrastao čovjek taj koji se mora prilagoditi i staviti u određenu ulogu, a djeca to čine prirodno. Rudolf Steiner nalaže, da onaj koji provodi euritmiju, sve svoje misli i brige iz svakodnevnog života, prije sata, treba ostaviti iza sebe. Tek kada se ispuni ovaj uvjet, sat može biti uspješan. Euritmijski učitelj ili odgojitelj mora biti raspoložen, poletan, vitalan i radostan te imati u sebi moć pretvorbe, dok provodi sat. Bitno je da to čini bez očekivanja i bez ispravljanja djece. Djeca moraju biti radosna u svijetu euritmije.

Jednostavnost je najbitnije pedagoško obilježje tijekom provođenja euritmijskog sata. Kako se to postiže, najbolje pokazuju djeca. Sve ono što postaje prezahtjevno, poput razmišljanja ili brojanja, djeca odbijaju raditi. Time se dolazi do zaključka da se to ne može provoditi, a euritmisti takav način rada još nazivaju „učenje kroz život“. Čim

djeci nešto postane prezahtijevno ona griješe i na učitelju ili odgojitelju je da to onda od djece ni ne očekuje. Primjerice ako se od djece očekuje da naprave „kratko, kratko, dugačko“ , neka će napraviti tri, a neka četiri kratka koraka i time će se izgubiti ritam. Ako se ostane pri jednostavnom „kratko, dugo“ , djeca će se uživiti u uloge diva i patuljka te temeljito, u ritmu i ispravno napraviti jednak broj kratkih koraka i jednak broj dugačkih koraka. Ishod će biti dječje veselje, rast samopouzdanja, sloboda izvođenja zadatka i mogućnost da svaki pojedinac bude poseban na svoj način.

3.2. Euritmija u jasličkoj i vrtičkoj dobi

Prva osoba koja se počela baviti provedbom euritmije s djecom u jasličkoj i vrtičkoj dobi bila je Nora von Baditz 1919. godine. Noru je poučavao osobno Rudolf Steiner te joj je dao upute: “Kada se euritmija radi s djecom koja su u dobi mlađoj od sedam godina, u djeci se javlja snaga njihovoga “vlastitog ja”. Time djeca uspjevaju vladati situacijama poput nošenja posljedica za svoja djela ili izazova koje kasnije donosi škola. “Nora je započela radom u grupi od petnaestero djece, a ta se brojka kasnije popela na osamdesetero djece zajedno tijekom jednog sata. Između ostalih, bile su joj važne slijedeće smjernice kojih se pridržavaju euritmisti današnjeg vremena:

1. Prije sata euritmije, koji traje dvadeset do trideset minuta, euritmist ili euritmistica mora na stranu staviti sve misli te zaboraviti na sve trenutne životne probleme. Ona ili on mora osjećati veselu i kreativnu radost. Dijete se ni u kojem slučaju ne smije ispravljati ili od njega zahtijevati prevelik napor. U svijetu euritmije djeca moraju biti radosna.
2. Djeca u predškolskom uzrastu ne znaju brojati pa je tako i jednostavnost brojanja svedena na “kratko i dugo”, odnosno navode se usporedbe poput “dugi div” ili “kratki patuljak”. Bitno je djeci govoriti pomoću slika koje oni mogu vizualizirati. Ovdje se u glazbenom jeziku radi o ritmu i vrijednosti trajanja zvuka. Duge note se slikovito rečeno zovu primjerice “dugi div”, a kratke “kratki patuljak”. Bit brojanja je stvaranje ritma, sklada i harmonije te razlikovanja dužine trajanja.
3. Djecu ne treba ni na što prisiljavati, nego dopustiti ekspresiju njih samih. Izražavanje i oponašanje duševnog stanja djeteta treba izlaziti kroz radosni pokret.

4. Prilikom zadanog euritmijskog djela, ritam i dinamika jasno su određeni konkretnim radnjama iz života. Na primer: postolar čekićem zabija zakovice, starac velikim ili malim nožem rezbari komad drveta, djevojčica raznim bojama boja uskršnja jaja. Djeca također kretnjama uspevaju dočarati glasnoću neke radnje bez da izgovaraju je li nešto glasno ili tiho. Jednako onoliko koliko djeca u jasličkoj i vrtičkoj dobi znaju čitati i pisati, a znamo da je to većinom znantno malo, toliko na osjetilnoj razini osjete tonove i njihovu glasnoću. Time se želi reći da mentalna razina nije bitna, negó je bitno dopustiti djeci da se prepuste istinskom elementu ritma.

5. Bajke koje se dječjom euritmijom često interpretiraju, donose duševnu hranu, a kroz njih djeca u životu savladavaju elementarne i zanatske radnje. Time djeca oslušujući uče suštinu življenja. Rudolf Steiner navodi da je suština ljudske svijesti u elementarnom poretku prirode oko nas (Fels, 1986).

Kako je u ovom razdoblju jedna od bitnijih zadaća zdrav razvoj tijela djeteta, tako se prilikom izvođenja euritmije gleda da svi dijelovi tijela budu sukladno u funkciji. Tako je osmišljen i jedan euritmijski sat. Zanimljivo je da djeca to svjesno i ne primjećuju. U svakom trenutku euritmist razmišlja o djetetovu zdravlju.

Euritmist i u ovom slučaju odgajatelj također mora biti svjestan samoga sebe i svojih kretnji kako bi bio što bolji primjer djetetu. On također brine da prostor u kojemu će se vježbati bude osvijetljen i prozračen.

3.3. Kako može započeti sat euritmije u predškolskoj dobi?

Svatko od nas kada se prisjeti svoga ranog djetinjstva, može vidjeti sliku i osjetiti sveobuhvatni utisak Sunca. Nije li ono oličenje radosti i topline života? Snažnije i umirujuće to sjećanje može biti tijekom odrastanja samo ako kroz slikovnice i stihove održavamo uzvišenost te rane slike. Svjesno življenje djece potičemo sanjarenjem u najranijim godinama života. Zahvalnost, životna radost i ispravne životne vrijednosti biti će usađene u dijete, a kasnije odraslu osobu, ako primjerice sa odgajateljem budu pjevani ovi stihovi (Göbel, 2005):

“Ich bin die Mutter Sonne und ich trage
die Erde bei Nacht, die Erde bei Tage.

Ich halte sie fest und strahle sie an,

Ja sam majka Sunce i nosim
Zemlju danju i noću.

Držim je čvrsto i obasjavam ju

dass alles auf ihr wachsen kann.
Stein und Blume, Mensch und Tier,
alles empfängt sein Licht von mir.
Tu auf dein Herz wie ein Becherlein,
Denn ich will leuchten auch dort hinein!
Tu auf, dein Herzlein, liebes Kind,
Dass wir ein Licht zusammen sind!
Guten Morgen, liebe Sonne!"

Christian Morgenstern (Göbel, 2005:16)

kako bi na njoj sve raslo.
Kamen i cvijet, čovjek i životinja,
sve to prima moju svjetlost.
Stavi na srce dvije posudice,
da te i tamo obasjavati mogu!
Otvori srce, drago djetesce,
da zajedno postanemo svjetlo!
Dobro jutro, drago Sunce!

(Slobodni prijevod autorice)

Poseban odnos djeteta i Sunca nalazimo u mnogim dječjim crtežima. Najprije u crtačkoj fazi punoglavca kada dijete crta glavu, ruke i noge i time samo biva kao Sunce. Kasnije kada im je razvijena sposobnost sebe u odnosu na drugu osobu, djeca crtaju Sunce koje ima oči, usta i nos. Zatim na crtežu možemo uočiti i cvijeće, drveće, kuće, druge osobe i slično.

Radošću i sigurnošću odiše dijete cijelim svojim bićem, kada na početku svakog euritmijskog sata na prvom mjestu bude pozdrav Suncu (Göbel, 2005)."

Tijekom i nakon euritmijskog dijela sva djeca žele obgrliti Sunce te to i rade oblikujući slovo O. Euritmijском abecedom kroz pjesmu se kretnje odvijaju odozgora prema dolje i u suprotnom smjeru, te kako završava pjesma tako završava i prva fraza pokreta. Proporcionalno su obuhvaćeni i svjetlost i tama te je stvoren fizički i duhovni sklad. Euritmisti navode kako prilikom gore navedenog postupka djetetova duša dostiže uzvišenje te se tako izgrađuje eterično tijelo (Göbel, 2005)."

Rudolf Steiner navodi kako je gore naveden pozdrav Suncu početna stanica za osnovnu školu. U waldorfskoj pedagogiji razdoblja su podijeljena u faze od po sedam godina te je onda pozdrav Suncu prvi dio druge faze od sedam godina. Budući da znamo da dijete na drugačiji način razmišlja u drugoj fazi tako nakon odrađenog euritmijskog sata može reći: "Svijet je lijep". Tema Sunca proteže se i u prvi dio treće faze kada dijete ima četrnaest godina pa sve do djetetove šesnaeste ili osamnaeste godine. Tada je dijete u mogućnosti odvojiti sebe od drugih i reći: "Život je stvaran".

Bitno je reći kako se u trećoj fazi razvija djetetova osobna kreativnost. Gledajući dugoročno, ako su sve tri faze zadovoljene, odrasli je čovjek kasnije stabilan na području samopoštovanja i vjere u svoje mogućnosti.

3.4. Euritmijski projekt u waldorfskim jaslicama

Nakon nekoliko konzultacija s profesoricom euritmije A.K. osmislila sam euritmijski projekt te je proveden u jaslicama. Budući da euritmiju u pravilu smiju provoditi samo izučeni euritmisti, ja sam u skladu sa svojim kompetencijama uzela dva primera koja pokazuju neke segmente euritmije i samo kretanje djece tijekom izvođenja euritmijskog djela.

U projektu kojeg sam provodila dva tjedna (deset dana) sudjelovalo je četvero djece. Dvije djevojčice: H.K od dvije godine, A.R. od tri godine, te dva dječaka: P.K. star tri godine i J.D. četiri godine.

Kao glavnu temu i sam pristup u radu s djecom jasličke dobi uzela sam inkarnaciju i reinkarnaciju. Više od samog značenja te dvije riječi, važnost je u samom kretanju tijekom izvođenja. Tako se tijelo iz početnog skvrčenog položaja otvara, ekstremiteti (u našem slučaju ruke) se šire prema van te se na kraju cijelo tijelo pa tako i ekstremiteti ponovno vraćaju u početni položaj.

Sat započinje uvodnim dijelom u kojemu djeca i ja sjedimo u krugu. Prvo izvodim kratku melodiju na pentatonskom ksilofonu kao znak za početak, zatim meditacijsku kuglu⁴ šaljemo od ruke do ruke. Kada se kugla ponovno vrati u moje ruke. Tada započinjem priču o tome što ćemo raditi. Trudim se biti što kraća i jasnija kako djeca ne bi izgubila koncentraciju. Bitno je spomenuti da kugla proizvodi zvukove čime se postiže ugodna atmosfera.

---

⁴ Baoding kugle potječu iz malog grada po kojem su i dobile ime u kineskoj provinciji Hebei, i izvorno se zovu "željezne" kugle zbog materijala od kojega su bile prvobitno izrađene. U zadnjih nekoliko desetljeća taj je materijal zamijenjen šupljim kromom obložen čeličnom opnom u čijoj se unutrašnjosti nalazi kromirana kugla stvarajući ugodan zvuk pri vrtnji kugla u šaci. Međutim, Baoding kugle još se mogu pronaći izrađene od kamena, željeza i žada. Treba naglasiti da su kugle od žada danas samo još muzejski primjerci, budući da su se velika nalazišta toga plemenitog minerala iscrpila, a cijene su bilo kakvih predmeta izrađenih od pravog žada dostigle vrlo visoke iznose. Sama povijesna pozadina nije baš najjasnija, no sigurno je da izrada kugli potječe još od Ming dinastije (1368-1644), a lokalni proizvođači i danas jednakom suptilnošću prilaze procesu izrade. (Oocities, 2017)

Nakon kratkog objašnjenja počinjem sa prvim dijelom “Zwei Vöglein” ili prevedeno “Dvije ptičice”. Tijekom izgovaranja pokrećem gornji dio tijela i ruke koje oponašaju dvije ptičice. Završnom rečenicom vraćam se u početni položaj i time završava prvi dio.

Tekst prvog dijela: Zwei Vöglein schlafen im Nest – ganz fest.
Das erste erwacht: flattert und lacht,
fliegt ein Stück, und fliegt ins Nest zurück.
Das zweite erwacht, flattert und lacht,
Fliegt ein Stück, und fliegt ins Nest zurück.
Nun fliegen sie beide, durch Wald und Heide.
Lachen vor Glück, und fliegen zurück.
Zwei Vöglein schlafen im Nest – ganz fest.

Prijevod: Dvije ptičice čvrsto spavaju u gnjezdu.
Prva se budi, leti i smije se,
leti još malo i vraća se natrag u gnjezdo.
Druga se budi, leti i smije se,
leti još malo i vraća se natrag u gnjezdo.
Dvije ptičice čvrsto spavaju u gnjezdu.

Nakon nekoliko sekundi stanke izvodim melodiju na klavirnom orgulju te započinjem sa kratkim uvodom u drugi dio sata pod imenom “Schnecken Tanz” ili prevedeno “Ples puževa”. Ovaj dio dinamičniji je te se djeca zajedno samnom hodajući kreću u krug. Tijekom izgovaranja prve fraze kećemo se izuzetno polako. Slijedi nagli prijelaz u drugu frazu koji se izgovara brže te se tako i kretanje ubrzava. Naizmjenično se ponavljaju te dvije fraze te je tempo izvođenja prilikom svakog ponavljanja sve brži. Na kraju drugog dijela djeca radosno trče u krugu.

Tekst drugog dijela: Ach wie langsam, ah wie langsam,
kriecht der Schneck von seinem Fleck. X2
Poltz da wollt ich schneller laufen,
wenn ich so ein Schneklein wär. X2

Prijevod: Ah kako sporo, ah kako sporo,
sa svoga mjesta puže puž. X2
Volio bih puzati brže,
Da sam i ja takav puž. X2

Slijedi završni dio u kojemu smo ponovno u sjedećem položaju te meditacijska kugla i melodija na ksilofonu čine završni krug. Atmosfera se smiruje i time završava sat. djeci naknadno ne postavljaju nikakva pitanja. Bitno je napomenuti da se objašnjenje dijelova izostavlja u svakom slijedećem izvođenju euritmijeskog projekta. Naime, mislim kako više nije potrebno objašnjavati ono što se radi jer su djeca već upućena i bit je u samom izvođenju djela.

Nakon odrađena dva tjedna primjetila sam da djeca znaju tekst i kretanje svakog dijela sata. Reakcije su pozitivne i svakim danom rade s većom radošću i zadovoljstvom. Budući da se ovdje radi o djeci jasličke dobi, iz ranijih iskustava, pretpostavljam da će se primjeri iz euritmijeskog projekta ponavljati i kasnije u dječjoj igri i drugim situacijama tijekom dana u jaslicama

3.5. Glazbeni instrumenti u waldorfskom vrtiću

Glazba na pentatonskim glazbenim instrumentima najčešća je u waldorfskoj pedagogiji. Pentatonska ljestvica ima pet tonova unutar jedne oktave, a postoje razni tonaliteti sa ili bez polutonova. Pentatonski glazbeni instrumenti najrasprostranjeniji su u Aziji, a često se koriste i u Africi. U Europi se koriste u waldorfskim vrtićima i smatra se da tonaliteti bez polutonova zvuče harmonično. Melodije se često uspoređuju s onima odsviranim samo na crnim tipkama klavira. Kada se u praksi radi neki projekt, te kada djeca sviraju pentatonske instrumente poput ksilofona, harfe,

zvončića ili frule, glazbeni izraz zvuči harmonično jer se ne čuju takozvani krivi tonovi. Ako se još postigne ritam, bez puno vježbe, zaista se mogu čuti prekrasne melodije. Glazbeni instrumenti sadrže tonove: C, D, F, G, A, C . Takvim načinom rada djeci se usađuje povjerenje, samopouzdanje i pozitivna slika o sebi. Pedagogijski ishod također je pozitivan jer djeca s radošću sviraju, a time imaju i volju za daljni rad i razvoj. Glazbeni projekti kao i svakodnevne glazbene aktivnosti mogu se raditi s djecom jasličke dobi od jedne do tri godine, kao i s daljnjim višim uzrastima (Klangspielweise, 2017.).

U nekim se waldorfskim školama glazbeni instrumenti izrađuju samostalno i velika se važnost daje praktičnom radu prilikom obrazovanja. Budući se u svim waldorfskim ustanovama koriste samo glazbeni instrumenti izrađeni od prirodnih materijala, primjerice drveta, tako djeca u višim razredima osnovne škole izrađuju drvene udaraljke, puhačke i žičane glazbene instrumente. Primjeri glazbenih instrumenata su drveni doboš, kastanjete, ksilofon, frula, flauta, klarinet, gitara, harfa. Izrađuju se uz pratnju učitelja koji je po struci teslar u posebnim prostorijama namjenjenima za obradu drveta.

Fotografija 5: Glazbeni instrumenti u waldorfskim jaslicama

Izvor: Foto-arhiva Hadžikadunić, 2017.

3.6. Primjeri pjesama u waldorfskim jaslicama i vrtiću

U waldorfskim jaslicama i vrtićima tijekom svakodnevnih radnji odgojitelji često pjevaju. Svaki odgojitelj individualno izabire pjesme i time usmjerava djecu na određene svakodnevne radnje poput pospremanja, odlaska u vrt, odlaska na spavanje, vremena kada je vrijeme za odlazak.

Primjerice prilikom pospremanja pjevaju se stihovi:

Wir räumen auf, in unserem haus
und alle helfen mit

(Primjer iz prakse)

Mi pospremamo u našoj kući
i svi pomažu u tome

(Slobodni prijevod autorice)

Primjer za odlazak u vrt ili na izlet:

“Schlitten vorm Haus,
Steig ein kleine Maus,
Zwei Kätzchen davor,
So gehts durchs Tor,
Zwei Kätzchen dahinter,
So gehts durch den Winter.

Hinein ins Feld,
Wie weiß ist die Welt,
Auf einmal, o weh,
Kleine Maus liegt im Schnee,
Kleine Maus liegt im Graben,
Wer will sie haben?

Saonice su ispred kuće,
Uđi u njih mali mišu.
Dvije mačke stoje pored njih,
Brzo prođi ta vrata.
Mačkice brzo za tobom trče,
kao ljudi kroz zimu.

Izađi na polje,
vidiš kako bijel je svijet.
Odjednom, o ne,
Mali miš u snijegu je.
Mali miš leži u jarku,
tko ga želi?

Schlitten vorm Haus,
Wo blieb kleine Maus?
Die Kätzchen, miau, miau,
Die wissens genau.
Hat nicht still gesessen,
Da haben wir sie gefressen.”

(Picht, Jaffke, Kraft , 2014)

Saonice su ispred kuće,
a gdje je mali miš?
To mačke, miau, miau,
točno znaju i kažu:
Dugo nismo ništa jele,
Pa smo malog miša pojele.

(Slobodni prijevod autorice)

Također se prije popodnevnog spavanja pjevaju uspavanke poput:

Guten Abend, gut' Nacht
Mit Rosen bedacht
Mit Näglein besteckt
Schlüpf unter die Deck'
Morgen früh, wenn Gott will
Wirst du wieder geweckt
Morgen früh, wenn Gott will
Wirst du wieder geweckt.

(Primjer iz prakse)

Dobra večer, laku noć,
ružama zamišljen,
iglicama zaštićen,
pod dekicu uskoči.
Sutra u ranu zoru, kako Bog želi,
ponovno ćeš ustati,
Sutra u ranu zoru, kako Bog želi,
ponovno ćeš ustati.

(Slobodni prijevod autorice)

Na kraju dana, kada je vrijeme za odlazak kućama može se pjevati ova pjesma:

Alle Leut, alle Leut,
gehn gleich nach Haus.
Große Leut,
kleine Leut,
dicke Leut,
dünne Leut.

Svi ljudi, svi ljudi,
sada odlaze kući.
Veliki ljudi,
mali ljudi,
debeli ljudi,
mršavi ljudi.

Alle Leut, alle Leut,
gehn gleich nach Haus.
Gehn in ihr Kämmerlein,
Lassen fünf grade sein,
Alle Leut, alle Leut,
gehn gleich nach Haus.
Sagen auf wiedersehen,
Morgen wirds weiter gehen,
Alle Leut, alle Leut,
gehn gleich nach Haus.

(Primjer iz prakse)

Svi ljudi, svi ljudi,
sada odlaze kući.
Odlaze u svoje skrovište,
sretni su i veseli.
Svi ljudi, svi ljudi,
sada odlaze kući.
Kažu doviđenja,
Sutra ćemo se ponovno sresti.
Svi ljudi, svi ljudi,
Sada odlaze kući.

(Slobodni prijevod autorice)

Odabir pjesama u waldorfskoj svakodnevici ovisi o godišnjem dobu i blagdanima koji se obilježavaju.

Proljeće je godišnje doba u kojemu prevladavaju motivi cvijeća i ptica, obilježava se doba Karnevala, a Uskrs je blagdan kojemu se pridodaje velika važnost.

Primjeri koji se mogu provoditi u ovo doba godine su:

“Es tönen die Lieder,
es tönen die Lieder.
Früling kehrt wieder,
es spielt der Hirte,
auf seiner Schalmei:
la, la, la la, la,la.”

(Kutik, Heidmann, 1990)

Čuje se pjesma,
čuje se pjesma.
Proljeće ponovno je tu,
pastir svira,
na svojoj fruli:
la, la, la la, la,la.

(Slobodni prijevod autorice)

Der Hase kommt! Seid, alle still,
Ihr Kinder, haltet Ruh!
Weil er euch überraschen will,
macht eure Augen zu!
Er hüpfet zum Nest in der Nacht,
Springt fort in schnellem Lauf.
Was hat es schönes mitgebracht?
Macht eure Augen auf!

(Kutik, Heidmann, 1990)

Zeko dolazi! Budite svi tiho,
draga djeco, budite mirni!
On vas želi iznenaditi,
zatvorite vaše oči!
On skakuće do gnijezda u noći,
skakuće brzo pa brže!
Što li je donesao?
Otvorite vaše oči!

(Slobodni prijevod autorice)

Godišnje doba koje slijedi je ljeto. Djeca većinu vremena provode u prirodi igrajući se. S radošću dočekuju tople dane, vesele se praznicima i vremenu koje će provesti s obitelji. Primjer ljetne pjesme kojom se slavi dolazak ljeta je:

“Trarira, der Sommer, der ist da!
Trarira, der Sommer, der ist da!
Wir wollen in den Garten,
und wolln des Sommers warten.
Ja, ja, ja! Der Sommer, der ist da!
Trarira, der Sommer, der ist da!
Wir wollen hinter die Hekken,
und wolln den Sommer weken.
Ja, ja, ja! Der Sommer, der ist da!
Trarira, der Sommer, der ist da!
Der Sommer hat gewonen,
der Winter hat verloren.
Ja, ja, ja! Der Sommer, der ist da!”

(Kutik, Heidmann, 1990)

Trarira, siglo je ljeto!
Trarira, siglo je ljeto!
Želimo u vrtu,
dočekati ljeto.
Da, da, da! Stiglo je ljeto!
Trarira, siglo je ljeto!
Želimo iza živice,
probuditi ljeto.
Da, da, da! Stiglo je ljeto!
Trarira, siglo je ljeto!
Ljeto je pobijedilo,
zima je izgubila.
Da, da, da! Stiglo je ljeto!

(Slobodni prijevod autorice)

Slijedi jesen koju obilježavaju šumski plodovi, jabuke, životinje kao što se jež, žaba, vjeverica. Jesen je također vrijeme kada se slavi blagdan Svetog Martina i njegove uspješne borbe protiv zmajeva. Djeca još izrađuju fenjere/svjetiljke koje u jesensko doba svijetle u prostorima vrtića i daju mu toplinu. Primjeri jesenskih pjesama:

“In einem kleinen Apfel
In einem kleinen Apfel,
da sieht es lustig aus:
es sind da rin fünf Stübchen,
grad wie in einem Haus.

In jedem Stübchen wohnen,
zwei Kernchen schwarz und fein,
die liegen drin und träumen
vom lieben Sonnenschein.”

(Kutik, Heidmann, 1990)

U jednoj maloj jabuci
U jednoj maloj jabuci,
vide se vesele stvari:
tamo je pet sobica,
kao u jednoj kući.

U svakoj sobici žive,
dvije koštice crne i lijepe,
leže ondje u sanjare
o dragom sunašcu.

(Slobodni prijevod autorice)

“Laternen
Laterne, Laterne,
Sonne, Mond und Sterne.
Brene auf, mein Licht,
aber nur meine liebe Laterne nicht.”

(Kutik, Heidmann, 1990)

Fenjer
Fenjer, fenjer,
sunce, mjesec i zvijezde.
Osvijetlite i moje svjetlo,
ali ne i moj dragi fenjer.

(Slobodni prijevod autorice)

Zima je godišnje doba u kojem ima puno slavlja. Započinje vremenom Adventa, zatim se slavi Sveti Nikola, pa Božić i Sveta Tri Kralja. Primjeri pjesama za ovo doba su:

Advent

Advent, advent die erste Kerze brennt.

Erst eins, dan zweim,

dan drei, dan vier,

dann steht das Kristkind vor der Tür.

(Primjer iz prakse)

Advent

Advent, advent prva svijeća gori.

Prvo jedna, zatim druga,

pa treća i četvrta,

zatim Krist stoji pred vratima.

(Slobodni prijevod autorice)

“Der schönste Baum

Ich kenne ein Bäumchen

gar fein und zart,

das trägt euch Früchte seltner Art.

Es funkelt und leuchtet

mit hellem Schein

weit in des Winters Nacht hinein.

Das sehen die Kinder und freuen sich sehr

und pflücken vom Bäumchen -

und pflücken es ler!”

(Kutik, Heidmann, 1990)

Najljepše stablo

Ja poznajem, jedno stablo

lijepo i nježno,

ono nosi neobične plodove.

Ono radosno svijetli

svojim sjajem,

daleko u zimsku noć.

To vide djeca i raduju se vrlo

beru plodove sa stabla -

dok ga ne isprazne!

(Slobodni prijevod autorice)

3.7. Terapijska euritmija

Terapijska euritmija je terapija pokretom se primjenjuje se od 1980. godine. Ona spada u terapijske metode antropozofske medicine koju je razvio Rudolf Steiner 1921. godine i od tada se razvija, primjenjuje i dokumentira u raznim područjima. Antropozofska medicina smatra se nastavkom klasične medicine te se bavi djelovanjem na čovjeka s prirodnoznanstvenog i duhovnog aspekta. Terapijom se djeluje na akutne, kronične i degenerativne bolesti, ali se primjenjuje i kao prevencija ili naknadna njega.

Kod zdravog su čovjeka razina psihičke, mentalne i duševne razine u harmoniji. Tako se bolest smatra smetnjom konstelacije snaga, što znači da navedene razine dolaze do disharmonije. Usmjerene terapijske euritmijske kretnje čovjeka ponovno vraćaju u prvobitno stanje sklada. Uz pratnju terapeuta pacijent može oblikovati proces ozdravljenja.

Osnovni elementi terapijske euritmije su u pokret pretvoreni zvuci našeg govora koji se primjenjuju ovisno o terapijskoj svrsi. Dinamika rada čini izgovaranje vokala i konsonanata u pokretu, koji su u skladu s naukom jezika. Time se slikovito rečeno oživljavaju riječi i tako ih pacijent postaje svjestan (Fels, 1986).

Kako čovjek mimikom i gestikulacijom izražava i pokazuje unutarnje osjećaje, tako euritmijski pokreti djeluju iz vanjskog oblika prema unutrašnjosti čovjeka. Svaki glas i svaki pokret utječe na neki proces u čovjekovu organizmu. Iz rečenoga se može zaključiti kako terapijska euritmija djeluje kao lijek izravno na funkcioniranje pojedinog organa ili sustava organa. Čovjeka se uvijek, kao i u ostalim granama waldorfske pedagogije i antropozofije, gleda u cijelosti pa tako na primer motorički poremećaj može imati psihološki uzrok, a psihološki poremećaj može biti uzrokovan organskim poteškoćama. Terapijska euritmija djeluje na mentalnoj, psihičkoj i duševnoj razini (Fels, 1986).

U okvirima antropozofske medicine, terapijska euritmija primjenjuje se kod svih akutnih, kroničnih i degenerativnih oboljenja. Ta oboljenja mogu biti na području živčanog sustava, krvožilnog sustava, metaboličkog sustava i mišićno-koštanog sustava. Također se primjenjuje i kod razvojnih poremećaja, djece s poteškoćama u razvoju, djece s posebnim potrebama, psihosomatskih i psihijatrijskih poteškoća.

Primjeri poteškoća kod kojih se primjenjuje terapijska euritmija su ADS, alergije, anemija, anoreksija, astma, bulimija, cerebralna paraliza, depresija, diabetes, epilepsija, kožne bolesti, bolesti srca, HIV, hormonološki poremećaji, glavobolje, skleroza, strahovi, neurodermitis, PTSP, traume, tumor... (Fels, 1986).

Terapijsku euritmiju u skladu s terapijskim planom provodi specijalizirani liječnik. U pravilu se liječenje provodi individualno u trajanju od četrdeset i pet minuta. Ciklus liječenja obuhvaća deset do petnaest pojedinačnih tretmana. Kod kroničnih oboljenja i poteškoća u razvoju liječenje se produžuje onoliko koliko je to individualno porebno. Klinike svih grana medicine mogu provoditi terapijsku euritmiju ako za to imaju

educirane liječnike (Fels, 1986). Bitno je spomenuti da se terapijska euritmija može provoditi sjedeći, ležeći ili u stojećem položaju čak i ako pacijent neki od navedenih položaja nije u stanju sam izvršiti.

Terapijska euritmija je čvrsti dio waldorfske pedagogije. Ovisno o potrebi s liječnicima, roditeljima, pedagogima ili drugim terapeutima razvija se terapijski plan koji se primjenjuje u svrhu rasta i razvoja djece i mladih. U području rada s djecom i mladima tretiraju se razvojna područja, poteškoće pri spavanju, pubertetsko razdoblje, poteškoće u socijalizaciji i slično.

U jaslicama u kojima trenutno radim dječak J.D. od četiri godine pohađa jednom tjedno terapiju euritmijom. Naime, dječak ima poteškoće u ponašanju, a tu najviše do izražaja dolazi agresija, nemir, iskazivanje nezadovoljstva, glasno obraćanje prema djeci i odgajateljima. Također se u razgovoru s roditeljima došlo do zaključka da dječak malo vremena provodi s majkom jer majka puno radi. Radi toga dječak isto tako ima potrebu kada plače zvati majku i govoriti da želi kući. Može se zaključiti da djetetovo agresivno ponašanje i nezadovoljstvo vjerojatno potiče nedostatak majke. Nakon odrađenog sata terapijske euritmije dječak u jasllice dolazi mirniji, zadovoljniji i staloženiji. Nakon određenog vremena terapije i razgovora s roditeljima doći do povoljnih rezultata za sve.

4. Zaključak

Počevši od samog predstavljanja života Rudolfa Steinera, začetnika waldorfske pedagogije, koji se za svoje teorije i stajališta zauzimao u cijelosti svoga rada i na kraju izgradio cijeli jedan široki pravac u odgoju djeteta, do toga da se njegova davno utemeljena načela provode i danas, možemo zaključiti ponešto. Temelj našeg rada, rada svih odgojitelja i učitelja je da svako dijete gledamo kao zasebnu ličnost sa svojim kvalitetama. Stavljanje u okvire i etiketiranje nije nikome donijelo puno dobrog. Cijelokupnost čovjeka i važnost svih njegovih segmenata stvara jednu lepezu metoda kojima se možemo služiti pri odgoju. U prvim godinama života dužni smo djetetu pružiti sigurnost u upoznavanju ovozemaljskog svijeta. Kasnije ono kroz igru s adekvatnim sredstvima upoznaje svijet oko sebe. Pozitivna slika o sebi vrlo je bitna stvar prilikom odrastanja te moramo biti svjesni koliko mi kao odrasli ljudi možemo utjecati na stvaranje te iste kod djeteta. Mi smo primjeri i djeca uče od nas oponašajući nas, pa je tako i važnost rada na sebi i ljubav prema sebi neizmjereno velika. Ritmom, skladom, harmonijom i usmjerenošću na stvarne vrijednosti u životu stvaramo kasnije sretnog čovjeka. Mislim tu i na godišnji, tjedni i dnevni ritam u jaslicama i vrtiću koji, kako navodi Rudolf Steiner, djetetu daje sigurnost. Prostor u kojemu dijete obitava također je bitan radi doživljavanja svega onoga što se događa oko djeteta i u djetetu. Ne smijemo zaboraviti da djeca imaju svo pravo biti djeca i da se u skladu s time smiju slobodno kretati, da smiju plesati i glasno pjevati. Djeca se moraju kreativno izražavati i onako kako ona to žele. Euritmija je ta koja stvara sklad u plesanju, pjevanju i stvaranju glazbe, a čak ima i sposobnost liječenja i dovođenja u balans cijelog bića. Zaista je čovjekova bit u radosti i sreći, a mišljenja sam da to, između ostalih, čini i waldorfska pedagogija.

5. Literatura

Bakota, R. (2007). Rudolf Steiner. Zagreb: Sipar d.o.o.

Carlgren, F. (1990). Odgoj ka slobodi. Stuttgart: Freies Geistesleben

Fels, A. (1986). Vom Werden der Eurythmie. Dornach: Philosophisch-Antroposophischer Verlag am Goetheanum

Göbel, E. (2005). Eurythmie im ersten Jahrsiebt. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben

Grunelius, E. (1980). Erziehung im frühen Kindesalter. Schaffhausen: Novalis Verlag AG.

Kutik, C., Ott-Heidman, E. (1990). Das Jahreszeiten Buch. Stittgart: Verlag Freies Geistesleben

Picht, J., Jafke, F., Kraft, E. (2014). Rhythmen und Reime. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben

Schneider, P. (1982). Einführung in die Waldorfpädagogik. Stuttgart: Klett-Cotta.

Seitz, M., Hallwasch, U. (1997). Montessori ili Waldorf? Zagreb: Educa.

Steiner, R. (2008). Uvod u Waldorfsku pedagogiju. Sarajevo: Buybook.

Mrežne stranice:

BundderFreienWaldorfschulen.

URL:<http://www.waldorfschule.de/service/schulen/schulverzeichnisse/> (22.05.2017.)

Centar dr. Rudolfa Steinera.

URL:<https://centar-rudolf-steiner.com/euritmija/> (23.05.2017.)

Klangspielweise.

URL:<https://www.klangspielwiese.de/pentatonische-musik/> (22.05.2017.)

Kulturimpuls.

URL:<http://biographien.kulturimpuls.org/detail.php?id=672> (20.05.2017.)

Oocities.

URL: <http://www.oocities.org/tijeloum/baduan/baoding.htm> (22.06.2017)

Proleksis enciklopedija online.

URL: <http://proleksis.lzmk.hr/41490/> (22.06.2017.)

6. Sažetak

Tema ovoga rada su glazbene aktivnosti u waldorfskim dječjim vrtićima i opće značajke antropozofije, waldorfske pedagogije i waldorfske odgojno obrazovne metode. U početnom dijelu riječ je o nastanku waldorfske pedagogije i predstavljanje osnivača Rudolfa Steinera. Nakon toga slijede objašnjenja na koji način se može pristupiti čovjeku i društvu slijedeći antropozofiju i waldorfsku pedagogiju. Prikazane su ključne metode koje se provode u waldorfskim odgojno obrazovnim ustanovama. Usmjerenost na čovjeka i njegovu individualnost u waldorfskoj pedagogiji izuzetno se cijeni, te se pažnja uvijek usmjerava ili na dijete ili na odgojitelja i time je samoodgoj odgojitelja bitan čimbenik. Waldorfski koncept ima svoj godišnji i dnevni ritam po kojemu se izvode svakodnevne aktivnosti. Boje, materijali i raspored didaktičkih sredstava s ciljem su posloženi. Kako je interijer waldorfske odgojno obrazovne ustanove uređen, odredio je Rudolf Steiner i ta su obilježja predstavljena u ovome radu. Slijedi opis euritmije kao zasebne grane, koja se svakodnevno koristi u jaslicama, vrtićima i školama. Euritmija ima pedagošku vrijednost i djeluje na dijete u njegovu rastu i razvoju. Na koji način i koja je zadaća odgojitelja u ulozi euritmijaskog pedagoga, pokazuje pedagoška euritmija. Mogućnosti provođenja euritmije i primjeri iz prakse, samostalni rad autorice i euritmijско terapijsko djelovanje također su predstavljeni u radu. Budući je težište rada na glazbenim aktivnostima, navedeni su instrumenti koji se koriste i primjeri pjesama koje se mogu izvoditi u waldorfskim jaslicama i vrtiću.

Ključne riječi: Waldorfski dječji vrtić, Rudolf Steiner, Waldorfska metoda, Euritmija, Glazba u waldorfskom vrtiću

7. Abstract

The theme of this paper is music activities in Waldorf children's kindergartens and the general features of anthroposophy, Waldorf pedagogy and Waldorf educational methods. In the beginning, I write about the emergence of Waldorf pedagogy and I present its founder Rudolf Steiner. Next, I explain how to approach a man and society by following anthroposophy and Waldorf pedagogy. Key methods used in Waldorf educational institutions are presented. Focus on a man and his individuality in Waldorf pedagogy is highly appreciated, and attention is always directed either to the child or to the educator, and thus the self-education of the educators is an essential factor. The Waldorf concept has its annual and daily rhythm according to which every day activities are performed. Colours, materials, and the distribution of didactic are arranged with purpose. The interior of the Waldorf educational institution had been arranged by Rudolf Steiner, and these features are presented in this paper. That is being followed by the description of eurhythmics as a separate branch, which is used daily in nurseries, kindergartens and schools. Eurhythmics has pedagogical value and affects children in their growth and development. What is the role of the educators in their role of the eurhythmics pedagogue is best shown in Pedagogical Eurhythmics. The possibilities of implementing eurhythmics, examples from the practice, the independent work of the author and the eurhythmic therapeutic effect are also presented in this paper. Since the focus of the paper is on music activities, the instruments used are examples of songs that can be performed in Waldorf nurseries and kindergartens.

Keywords: Waldorf kindergarten, Rudolf Steiner, Waldorf method, Eurhythmics, Music in the Waldorf kindergarten